

Prof. dr hab. Jacek Lisowski
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Instytut Finansów
Katedra Ubezpieczeń

Recenzja dorobku dr. Ryszarda Pukały

w związku z wnioskiem o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse

1. Podstawy formalne recenzji

Podstawą recenzji jest pismo prof. dr. hab. Pawła Lula, Prorektora ds. Nauki Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, z dnia 19 października 2021 r. jako konsekwencji powierzenia mi przez Radę Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie funkcji recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr. Ryszardowi Pukały w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Podstawy prawne recenzji stanowi art. 219 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Recenzja została sporządzona na podstawie dostarczonych materiałów w wersji papierowej i elektronicznej, na które składają się: wniosek, dane wnioskodawcy, kopia dokumentu potwierdzającego posiadanie stopnia doktora, autoreferat w języku polskim i angielskim, wykaz osiągnięć naukowych, monografia i zbiór wybranych publikacji naukowych oraz kopie zaświadczeń, certyfikatów i dyplomów. Warto podkreślić, że dokumentacja została przygotowana starannie i stanowi rzetelne źródło informacji o dokonaniach Habilitanta.

2. Podstawowa charakterystyka osoby Habilitanta

Dr Ryszard Pukały jest absolwentem Państwowego Uniwersytetu Technicznego Ukrainy. W 1986 roku ukończył Wydział Techniki Elektronowej. Stopień doktora nauk ekonomicznych uzyskał w 2008 roku w Szkole Głównej Handlowej w Kolegium Ekonomiczno-Społecznym na podstawie rozprawy pt.: *Perspektywy integracji rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Wschodniej ze wspólnym rynkiem Unii Europejskiej*, której promotorem był dr hab. Romuald Holly prof. nadzw. SGH, a recenzentami odpowiednio: prof. dr hab. I. Jędrzejczyk oraz prof. dr hab. T. Szumlicz. Według przedłożonych informacji Wnioskodawca posiada stopień doktora, co spełnia jeden z warunków określonych w art. 219, ust. 1, pkt 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

W latach 2020-2013 dr Ryszard Pukała pracował na stanowisku adiunkta w Wyższej Szkole Zarządzania w Rzeszowie. Od 2011 r. zajmował stanowisko starszego wykładowcy w Instytucie Ekonomii i Zarządzania w Państwowej Wyższej Szkole Techniczno-Ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, a od 2019 roku zajmuje w niej stanowisko adiunkta.

3. Analiza głównego osiągnięcia Habilitanta, o którym mowa w art. 219 ust.1, pkt 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Zgodnie z deklaracją, Wnioskodawca za najważniejsze osiągnięcie w myśl art. 219 ust.1, pkt 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce uważa monografię swojego autorstwa pt. „*Ubezpieczenie w finansowaniu skutków ryzyka start-upów*” wydaną nakładem Wydawnictwa CeDeWu, Warszawa (311 s.); (ISBN 978-83-8102-428-0). Recenzentami wydawniczymi publikacji byli dr hab. Teresa H. Bednarczyk, prof. uczelni (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) oraz dr hab. Robert Kurek, prof. uczelni (UE we Wrocławiu).

Monografia naukowa została wydana przez wydawnictwo publikujące recenzowane monografie naukowe znajdujące się w wykazie wydawnictw ogłoszonym na podstawie art. 267 ust. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Oceniana książka składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz spisu tabel, wykresów i rysunków wraz z załącznikiem. Książka jest opracowaniem monograficznym obejmującym cztery rozdziały, z których pierwszy ma charakter teoretyczny, drugi i trzeci mają charakter mieszany teoretyczno-empiryczny, zaś ostatni – empiryczny.

We **Wstępie** przedstawiono uzasadnienie dla podjęcia tematyki, cel główny i cele szczegółowe, hipotezę główną, hipotezy pomocnicze, metody i narzędzia badawcze oraz strukturę pracy.

Głównym celem pracy była „*identyfikacja rodzajów ryzyka działalności start-upów oraz analiza możliwości wykorzystania metody ubezpieczeniowej w procesie zarządzania ryzykiem i finansowania jego skutków w zależności od etapu rozwoju start-upów. Szczególny nacisk został położony na analizę ryzyka zdarzeń losowych, które mogą być przedmiotem ubezpieczenia.*”

Cel ten podzielono na pięć następujących celów szczegółowych:

- *przegląd i systematyzacja literatury w kierunku uporządkowania definicji start-upów, prezentacja kluczowych cech opisujących te przedsiębiorstwa, charakterystyka etapów ich rozwoju;*

- identyfikacja rodzajów ryzyka w działalności start-upów oraz sposobów zarządzania nim na poszczególnych etapach rozwoju tych przedsiębiorstw;
- analiza skłonności decydentów (właściciele lub menadżerów) start-upów do podejmowania działań ukierunkowanych na wykorzystanie metody ubezpieczeniowej w celu ograniczenia skutków ryzyka ich działalności;
- analiza dostosowania podaży ubezpieczeń dla start-upów oraz popytu na nie pod kątem użyteczności metody ubezpieczeniowej dla tego typu przedsiębiorstw;
- zaproponowanie autorskiego modelu finansowania skutków ryzyka działalności start-upów z wykorzystaniem funduszy wzajemnych.”

Aby zrealizować tak sformułowany cel główny i cele szczegółowe Habilitant sformułował główną hipotezę badawczą, która brzmi: „wykorzystywanie przez start-upy metody ubezpieczeniowej, jako instrumentu finansowania skutków ryzyka zdarzeń losowych jest w dużym stopniu zależne od etapu ich rozwoju oraz indywidualnych uwarunkowań motywacyjno-emocjonalnych decydentów tych przedsiębiorstw”. W celu weryfikacji hipotezy głównej Autor sformułował pięć następujących hipotez pomocniczych:

„H1. Sposób zarządzania ryzykiem przez start-upy jest zależny od etapu ich rozwoju, przy czym na początkowych etapach rozwoju start-upy rzadko stosują sformalizowane metody zarządzania ryzykiem, a większość decyzji podejmowana jest w oparciu o zachowania motywacyjno-emocjonalne decydentów.

H2. Wykorzystanie przez start-upy metody ubezpieczeniowej w celu finansowania skutków ryzyka jest w szerszym zakresie praktykowane dopiero na etapie skalowania i dojrzałości.

H3. Podaż ubezpieczeń nie jest dobrze dostosowana do indywidualnych potrzeb start-upów, zwłaszcza będących na początkowych etapach rozwoju.

H4. Decydenci start-upów wykazują małe zainteresowanie ograniczaniem skutków ryzyka z wykorzystaniem modyfikacji w metodzie ubezpieczeniowej.

H5. Adresowaną do start-upów metodą ograniczenia skutków ryzyka działalności mogą być fundusze wzajemne.”

Monografię przygotowano w oparciu o następujące metody badawcze:

- krytyczną analizę i syntezę piśmiennictwa naukowego,
- trzyetapowe badania jakościowe (wywiad swobodny z doбором celowym (IDI), kwestionariusz ankietowy z doбором losowym (CAWI) i wywiad pogłębiony z doбором losowym warstwowym (IDI)),
- metodę statystyki opisowej,
- weryfikację hipotez zerowych,

- analizę głównych składowych.

Struktura, układ i logika treści książki wynikają z jej celów oraz hipotez badawczych.

Problematyka badawcza podjęta przez Autora jest bardzo interesująca i ważna zarówno z naukowego, jak i praktycznego punktu widzenia. Wybór tematu pracy należy ocenić jako trafny. Tytuł monografii jest jasno sformułowany i dobrze oddaje jej treść.

Natomiast jedyną uwagę mam do objętości rozdziału II, który uważam za zbyt obszerny (93 strony). Można było zagregować opis w punkcie 2.3.

W rozdziale pierwszym przedstawiono kluczowe zagadnienia związane z innowacyjnością i jej znaczeniem dla gospodarki oraz funkcjonowaniem start-upów jako przykładu przedsiębiorstw innowacyjnych, mających duży wpływ na rozwój współczesnej gospodarki. Zostały również opisane najpopularniejsze modele rozwoju tego typu przedsiębiorstw, a także ekosystem ich działalności i możliwości finansowania. Zaprezentowano także ich otoczenie instytucjonalne oraz znaczenie w procesach związanych z czwartą rewolucją przemysłową.

Rozdział ten oceniam bardzo pozytywnie. Mimo trudnej materii, jest napisany bardzo przejrzysto i zrozumiale. Stanowi on podbudowę teoretyczną do dalszych części pracy. Za ciekawe należy uznać wyodrębnienie kluczowych właściwości, których występowanie jest warunkiem koniecznym do zaliczenia przedsiębiorstwa do grupy start-upów oraz ich autorska definicja.

Autor przyjął, iż *„start-upem jest innowacyjna organizacja, bez historii operacyjnej, poszukująca skalowalnego, powtarzalnego i rentownego modelu biznesowego w warunkach wysokiego ryzyka oraz niskiego, często niezdefiniowanego popytu, ściśle zależna od zewnętrznych źródeł kapitału, charakteryzująca się niską przeżywalnością.”* W obszarze podstawowych kategorii pojęciowych związanych ze środowiskiem start-upów Autor wykazał się dużą wiedzą.

Rozdział drugi zawiera charakterystykę zagadnienia zarządzania ryzykiem w działalności start-upów. W szczególności dokonano charakterystyki ryzyka w działalności tego typu przedsiębiorstw oraz przedstawiono istotę zarządzania ryzykiem w start-upach. Znaczącą część rozdziału poświęcono opisaniu rezultatów przeprowadzonych badań własnych dotyczących zarządzania ryzykiem w start-upach, a w szczególności identyfikacji ryzyka działalności tych przedsiębiorstw, działania start-upów w zakresie kontroli ryzyka, postępowania start-upów z ryzykiem oraz oczekiwań decydentów tego typu przedsiębiorstw wobec efektów procesu

zarządzania ryzykiem. Zostały także zaprezentowane wnioski z przeprowadzonych w prezentowanym obszarze badań własnych.

Rozdział ten ewidentnie udowadnia rozległą wiedzę teoretyczną i praktyczną Autora w zakresie ryzyka start-upów i kwestii „zarządzania nim”. Brakuje mi jednak po opisie ryzyka (pkt. 2.1) przyjęcia konkretnego, logicznego kryterium klasyfikacji ryzyka do dalszego badania procesów zarządzania ryzyka (punkty 2.2 i dalsze). Można było np. przyjąć klasyczny podział na ryzyka czyste i spekulatywne.

Zagadnienie wykorzystania ubezpieczeń w finansowaniu skutków ryzyka start-upów stanowiło przedmiot rozważań **trzeciego rozdziału pracy**. W szczególności odniesiono się do zagadnień związanych z ogólną charakterystyką metod finansowania skutków ryzyka start-upów, asymetrii informacji, hazardu moralnego oraz selekcji negatywnej w relacjach ubezpieczeniowych, behawioralnych uwarunkowań podejmowania decyzji ubezpieczeniowych w tego typu przedsiębiorstwach, a także ograniczeń związanych z podażą ubezpieczeń dla start-upów.

Rozdział ten zasługuje na uznanie. Szczególnie ciekawa wydaje się część empiryczna rozdziału, w której przedstawiono wyniki badań własnych dotyczących znaczenia i wykorzystania ochrony ubezpieczeniowej przez start-upy w zakresie finansowania skutków ryzyka ich działalności. Podoba mi się także część teoretyczna dotycząca behawioralnych uwarunkowań podejmowania decyzji ubezpieczeniowych przez start-upy.

Dyskusyjne jest natomiast bezkrytyczne zamieszczenie już na początku rozdziału Rysunku 3.1. Podział grup finansowania ryzyka (s. 166). Bez wyjaśnienia celu tego zamieszczenia zabieg ten niczemu nie służył, a rysunek zawiera dyskusyjne elementy, jak np. umieszczenie „*koasekuracji w ramach kontraktu ubezpieczeniowego*” (a jest inna?) w pozostałych grupach finansowania ryzyka a nie transferze ubezpieczeniowym, czy użycie terminu „*asekuracja finansowa*”. A co to jest? Asekuracja to przecież inaczej ubezpieczenie?

Dziwi także brak wskazania przez start-upy, w trakcie wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z pilotażową grupą badanych, zagrożeń związanych z ryzykami komunikacyjnymi i osobowymi. Zostały one przez respondentów wskazane, jako nie mające bezpośredniego i znaczącego znaczenia w rozwoju start-upu (s. 197), co jest szczególnie zastanawiające w przypadku ryzyk osobowych.

Monografię kończy rozdział czwarty zawierający część empiryczną pracy, przedstawia modyfikacje w metodzie ubezpieczeniowej mogące zostać wykorzystane w zakresie

finansowania skutków ryzyka start-upów w świetle badań własnych. Opisano m.in. zasadę wzajemności ubezpieczeniowej, mikroubezpieczenia, istotę zakładów zależnych typu captive oraz różnego rodzaju fundusze wsparcia. Zaprezentowano także wyniki badań własnych dotyczących postrzegania przez decydentów start-upów różnych sposobów i możliwości finansowania skutków ryzyka w bieżącej działalności z wykorzystaniem modyfikacji w metodzie ubezpieczeniowej. Ważnym elementem treści rozdziału są także wyniki badań własnych w zakresie skłonności decydentów start-upów do partycypacji w kosztach finansowania skutków ryzyka ich działalności oraz zaproponowanie autorskiego modelu wykorzystania funduszy wzajemnych, jako adekwatnej metody finansowania skutków ryzyka w działalności start-upów, która to wpisuje się i uzupełnia dotychczasowe inicjatywy i działania w ramach różnych programów pomocowych dla start-upów. Rozdział ten w zakresie wyników badań własnych dotyczących postrzegania przez decydentów start-upów różnych sposobów i możliwości finansowania skutków ryzyka w bieżącej działalności z wykorzystaniem modyfikacji w metodzie ubezpieczeniowej uważam za bardzo cenny i stanowiący znaczny wkład Autora w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse.

W **Zakończeniu** Autor odniósł się do postawionych we „Wstępie” celów pracy oraz hipotez. Sformułował także najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonych badań.

Do uwag merytorycznych oraz kwestii dyskusyjnych dotyczących monografii należą następujące:

1. w „Rozdziale I”:

- Autor w kolumnie trzeciej w Tabeli 1.4 pt. „*Polski system instytucji otoczenia biznesu*” wśród instytucji finansowych nie wymienił zakładów ubezpieczeń;

2. w „Rozdziale II”:

- w punkcie 2.3.2. (s. 91) Autor stwierdza:

„Mając na uwadze znaczenie etapu identyfikacji ryzyka start-upów dla ich działalności oraz możliwości formułowania ewentualnych rekomendacji w zakresie ich rozwoju, badanie zostało przeprowadzone dla pięciu obszarów ryzyka:

- *gospodarczego,*
- *operacyjnego,*
- *finansowego,*
- *zasobów ludzkich,*
- *informatycznego.”*

Dyskusyjny wydaje się taki podział ryzyka, w szczególności uwzględniając fakt pokrywania się tych obszarów i braku ich rozłączności (np. ryzyko informatyczne vs operacyjne). Ale jak Autor wyjaśnia „*Dobór obszarów ryzyka został przeprowadzony na pierwszym etapie badań start-upów w oparciu o opinie i sugestie decydentów tych przedsiębiorstw i jest odzwierciedleniem kluczowych zasobów tego typu przedsiębiorstw oraz realizacji przez nie celów strategicznych w zakresie rozwoju.*”, co jednak nie zwalnia Autora z ewentualnej korekty obszarów na etapie opracowywania wyników po I etapie badań;

- poszczególne tabele (2.2; 2.6; 2.10; 2.14; 2.18) opisujące rodzaje ryzyka są nieczytelne i chaotyczne. Wydaje się, że lepiej byłoby te rodzaje ryzyka w ramach poszczególnych obszarów uporządkować, co na późniejszym etapie dałoby większą przejrzystość we wnioskowaniu;

- w poszczególnych tabelach (2.2; 2.6; 2.10; 2.14; 2.18) brak jest skali stopnia narażenia na poszczególne ryzyka; kiedy jest ono niskie, przeciętne, duże?

- na str. 105 Autor stwierdził „*Analiza ryzyka operacyjnego start-upów powinna skutkować możliwie precyzyjnym określeniem natury zidentyfikowanych rodzajów ryzyka i wskazaniem rodzajów zagrożeń, jakie są wyrazem ryzyka w swoistych warunkach działania przedsiębiorstwa.*” – wydaje się, że powinno być na odwrót; zagrożenie to jest źródło ryzyka;

- na stronie 122 Autor stwierdził „*Najmniej ważnymi w ocenie respondentów są kategorie składające się na główną składową 1 (problemy absencji i etyki zawodowej). Stopień narażenia na te kategorie oceniono jako mniej niż przeciętny (wartości średnie – 2,84 do 2,6 pkt).*” – tymczasem wartości te wynoszą w Tabeli 2.17 odpowiednio 2,61 i 2,57;

- na stronie 137 Autor stwierdził „*moduły współczynnika skośności – w przedziale od 0,03 do 0,921 – wskazują na niewielką asymetrię rozkładów wyników oceny poszczególnych kategorii, w większości jest to asymetria prawostronna (dodatnie wartości współczynnika).*” – tymczasem wartości te wynoszą w Tabeli 2.22 od -0,92 do 0,75;

- na str. 143 Autor stwierdził „*Dlatego też skuteczne zarządzanie ryzykiem należy traktować jako proces zintegrowany. Powinien on polegać na nieustannym dokonywaniu obserwacji faktów i zdarzeń traktowanych jako czynniki ryzyka występujących w organizacji oraz w jej otoczeniu. Obserwacjom powinny być poddane nie tylko już zidentyfikowane ryzyka, ale także nowe, które mogą się pojawić i być źródłem nowych zagrożeń.*” – wydaje się, że powinno być na odwrót; zagrożenie to jest źródło ryzyka, a nie jego konsekwencja;

3. w „Rozdziale III”:

- rysunek 3.2. na str. 171 ma przedstawiać zasadę retencji w start-upie, natomiast zawiera tylko niezbędne jej elementy bez kierunkowego opisu mechanizmu;

- na str. 171-172 Autor opisuje alternatywne metody transferu ryzyka (ART) korzystając tylko z jednej pozycji literaturowej; wydaje się że jest to temat bardzo dobrze opisany w literaturze i warto było skorzystać także z innych autorów np. A. Liwacza,
- na str. 176 Autor używa terminu „firmy ubezpieczeniowe” - lepiej skorzystać z powszechnego i prawidłowego terminu zakłady ubezpieczeń/ubezpieczyciele/towarzystwa ubezpieczeniowe; firma to nazwa, pod którą ubezpieczyciel prowadzi działalność gospodarczą;
- na str. 193 w zdaniu „*Relacje pomiędzy ubezpieczonym i ubezpieczycielem opierają się na wzajemnych zobowiązaniach, które przekładają się na wykonalność ubezpieczenia umowy, niezależnie od właściwości technicznych samego ryzyka.*” Powinno być „*umowy ubezpieczenia*”;
- w tabeli 3.4 (na str. 199) Autor w opisie do tabeli podaje, że „*Badanie dotyczące analizy zagrożeń dotyczących działalności start-upu zostało przeprowadzone we wszystkich przedsiębiorstwach, niezależnie od tego, czy wykorzystują one czy też nie w swojej działalności ubezpieczenia. Zróżnicowanie opinii o istotności zagrożeń zostało przedstawione (wyniki testu Manna-Whitneya) w tabeli 3.4.*” natomiast w tytule Tabeli podaje co innego „*Zróżnicowanie opinii decydentów start-upów o istotności zagrożeń w zależności od wykorzystywania w przedsiębiorstwie ubezpieczeń w świetle badań własnych ...*” – co jest sprzeczne. Podobna sytuacja występuje z Tabelą 3.8 (na str. 207);

4. w „Rozdziale IV”:

- rys. 4.2. na str. 247 – błąd w słowie „*Captive*”; należałoby ujednoczyć terminologię ponieważ Autor używa różnej od „*Ceptyw*” do „*Captiv*”.

5. co do terminologii:

- Autor bardzo często używa słowa „*omówiono*”, gdy tymczasem w monografii opisujemy zjawiska.
- Autor czasami używa terminu „*transfer ryzyka*”, co w świetle literatury przedmiotu jest dyskusyjne; powinniśmy pisać o „*transferze skutków realizacji ryzyka*”;
- Autor w niektórych fragmentach monografii (np. tabele w pkt 3.3.) używa zamiennie terminów „*zagrożenie*” i „*ryzyko*”, co jest dyskusyjne;

6. Ponadto w całej monografii brakuje mi jednak uwzględnienia w badanych modyfikacjach w metodzie ubezpieczeniowej mogących zostać wykorzystane w zakresie finansowania skutków ryzyka start-upów także fin-techów i insur-techów wykorzystujących nowe technologie (np. technologie mobilne, robotyzację, telematykę, Big Data (także sztuczną inteligencję i uczenie maszynowe – AI i ML), internet rzeczy, kryptowaluty i blockchain, czy ubezpieczenia

społecznościowe) przede wszystkim na etapie oceny ryzyka, taryfikacji czy w procesie obsługi klientów i likwidacji szkód.

Swoje badania Habilitant oparł głównie na zagranicznych studiach literaturowych, odpowiednim przeglądzie teorii i badań empirycznych innych badaczy. Generalnie wysoką jakość edytorską pracy obniżają błędy literowe i stylistyczne oraz powtórzenia (np. na stronach 192 i 215).

Wskazane wyżej uwagi nie mają jednak wpływu na pozytywną ocenę monografii i częściowo mają charakter dyskusyjny.

Podsumowując, oceniając monografię Habilitanta pod względem ewentualnego wkładu w rozwój dyscypliny naukowej ekonomia i finanse, pomimo pewnych wskazanych w recenzji braków, wkład ten można odnaleźć zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej oraz aplikacyjnej.

W części teoretyczno-empirycznej wkład upatruję w szczególności w:

- połączeniu zdobyczy nauki w zakresie ubezpieczeń z problematyką zarządzania finansami przedsiębiorstw typu start-upy w warunkach ryzyka – dotychczas oba nurty badań teoretycznych nie były łączone; umożliwiło to poszerzenie zakresu prowadzonych badań o obszary do tej pory nierozpoznane,
- systematyzacji dotychczasowego dorobku naukowego i krytycznej analizy literatury przedmiotu w zakresie koncepcji, istoty, modeli oraz ekosystemu funkcjonowania start-upów oraz identyfikacji i znaczenia ryzyka w działalności tego typu przedsiębiorstw,
- opracowaniu autorskiej definicji start-upów uwzględniającej ryzyko oraz autorskiego pojęcia ryzyka związanego z działalnością tego typu przedsiębiorstw; przygotowane definicje mogą być wykorzystane w szerokim spektrum badań dotyczących działalności start-upów w warunkach ryzyka,
- przeprowadzeniu badań empirycznych wraz ze sformułowaniem wniosków w zakresie:
 - identyfikacji ryzyka działalności start-upów w obszarach: gospodarczym, operacyjnym, finansowym, zasobów ludzkich oraz informatycznym,
 - wykorzystania ochrony ubezpieczeniowej przez start-upy,
 - zainteresowania start-upów partycypacją finansową w przedsięwzięcia ograniczające skutki ryzyka ich działalności,
 - zainteresowania start-upów modyfikacjami w metodzie ubezpieczeniowej możliwymi do wykorzystania w celu ograniczenia skutków ryzyka ich działalności,
- systematyzacji dotychczasowego dorobku naukowego oraz przeprowadzenia badań w zakresie behawioralnych uwarunkowań podejmowania decyzji ubezpieczeniowych przez

decydentów start-upów. Zgodnie z otrzymanymi rezultatami niejednorodne podejście do ryzyka oraz ochrony ubezpieczeniowej obserwowane w start-upach zależne jest w szerokim zakresie od indywidualnego podejścia decydentów tych przedsiębiorstw z uwzględnieniem indywidualnych cech osobowościowych właścicieli i menadżerów podejmujących decyzje zarządcze w tego typu przedsiębiorstwach.

- analizie teoretycznej oraz przeprowadzeniu badań empirycznych związanych ze świadomością wśród decydentów start-upów zagrożeń towarzyszących działalności tych przedsiębiorstw i ograniczeniami ze strony ubezpieczycieli dotyczącymi podaży ubezpieczeń.
- sformułowaniu autorskiej propozycji rozwiązań polegających na wykorzystaniu funduszy wzajemnych, które ze względu na daleko idącą możliwość dopasowania swojej oferty do oczekiwań start-upów w zakresie metod finansowania ryzyka ich działalności mogą być przez te przedsiębiorstwa traktowane jako priorytet w zakresie współpracy.

Natomiast wymiar aplikacyjny sprowadza się do możliwego przyczynienia się przedstawionych wyników badań do budowania świadomości ubezpieczeniowej i zarządzania ryzykiem w start-upach, co w konsekwencji może doprowadzić do rozpowszechnienia innowacji ubezpieczeniowych dla start-upów.

4. Syntetyczna ocena pozostałego dorobku naukowego dr. Ryszarda Pukały i jego istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej

Dr Ryszard Pukała rozpoczął swoją aktywność naukowo-badawczą w 1991 r. Główną osią, wokół której koncentruje się dorobek naukowy Habilitanta w dyscyplinie ekonomia i finanse jest problematyka ubezpieczeń gospodarczych. Jest to pochodną zainteresowań badawczych Habilitanta, realizowanych projektów badawczych, współpracy naukowo-badawczej z innymi ośrodkami oraz współpracy z otoczeniem gospodarczym (praca na rzecz zakładów ubezpieczeń). Od początku rozwijał współpracę z wieloma instytucjami naukowymi, jak i wiodącymi uniwersytetami. Współpracował między innymi z Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu, SGH w Warszawie, Uniwersytetem Warszawskim, a także z uniwersytetami zagranicznymi takimi jak Uniwersytet Preszowski (Słowacja), Uniwersytet Nyiregyhazkim (Węgry), Uniwersytet Wielkotyrnowski (Bułgaria), Uniwersytet Ekonomiczny w Charkowie (Ukraina), Uniwersytet Finansowy w Moskwie (Rosja) oraz Kazachski Uniwersytet Państwowy.

Jego doświadczenia pozwoliły na wyodrębnienie trzech powiązanych ze sobą głównych obszarów badawczych. Są to:

1. stan rozwoju oraz procesy zachodzące na rynkach ubezpieczeniowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej,
2. ryzyko w działalności gospodarczej i wykorzystanie ubezpieczeń w finansowaniu jego skutków,
3. wykorzystanie metody ubezpieczeniowej, jako narzędzia finansowania skutków ryzyka przedsiębiorstw innowacyjnych - kluczowy w aktywności naukowej Habilitanta, rozwijany od wielu lat obszar badawczy, który wyłonił się z zaprezentowanego wyżej nurtu drugiego.

We wskazanych obszarach Habilitant może pochwalić się zbiorem publikacji w renomowanych międzynarodowych i krajowych wydawnictwach oraz czasopismach z obszaru nauk ekonomicznych.

Szczegółowa analiza dorobku Habilitanta pozwala na stwierdzenie, że można go uznać za wystarczający zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk ekonomicznych Habilitant opublikował łącznie 146 pozycji naukowych, w tym dwie monografie (w tym jedną we współautorstwie) oraz łącznie 47 rozdziałów w monografiach (w tym 41 samodzielnie i 6 we współautorstwie) i 60 artykułów naukowych (w tym 23 samodzielnie i 37 we współautorstwie). Wśród opublikowanych prac znalazło się też 15 artykułów opublikowanych w wydawnictwach konferencyjnych uwzględnionych w bazach naukowych Scopus lub Web of Science Core Collection oraz 34 w materiałach pokonferencyjnych. Łączna liczba punktów za prace opublikowane w okresie po uzyskaniu stopnia doktora wynosi 1 007,81.

Potwierdzeniem aktualności, oryginalności i poziomu naukowego publikacji Habilitanta są dane bibliometryczne dotyczące cytowalności jego publikacji. W bazie Scopus znajduje się 19 jego publikacji, liczba ich cytowań wynosi 52 (bez autocytoowań 38), indeks Hirscha wynosi 5; w bazie Web of Science znajduje się 17 jego publikacji, liczba ich cytowań wynosi 40 (bez autocytoowań 37), indeks Hirscha wynosi 4. W bazie Google Scholar (na podstawie Publish or Perish) znajduje się 114 jego publikacji, których liczba cytowań wynosi 401, a indeks Hirscha – 9. Sumaryczny Impact Factor publikacji Habilitanta wynosi 3,32. Poziom wskaźników bibliometrycznych należy uznać za wysoki. Na podkreślenie zasługuje także fakt publikacji w renomowanych czasopismach zagranicznych posiadających Impact Factor. Z uznaniem należy przyjąć publikację (jako współautor) w 2021 r. artykułu pt. *Insurance Instruments in Estimating*

the Cost Energy Assets with Renewable Energy Sources, w „Energies” 2021, 14 (12): 3672, (IF=2,70, 140 pkt) oraz w 2019 roku monografii „*Enterprises Development On The Basis Of Investment Risks Management*” w Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, Sofia Bulgaria, a także współautorstwo artykułu „*Development of commercial insurance in the Slovak Republic, Poland and Ukraine in the period 2004 – 2012*”, opublikowanego w 2014 r. w czasopiśmie „*Ekonomicky casopis*”, Nr 62 (3), Bratislava 2014, Slovakia, p. 285-306 (IF = 0,62, 15 pkt).

Z przedłożonej dokumentacji wynika, że Habilitant jest bardzo aktywnym pracownikiem naukowym, o czym świadczą m.in. udziały z referatami w konferencjach naukowych. Przedstawił 129 referatów (samodzielnie lub we współautorstwie), z czego 96 na zagranicznych konferencjach naukowych (w tym 15 na zagranicznych konferencjach naukowych, materiały konferencyjne których zostały opublikowane w bazach naukowych Scopus lub Web of Science) oraz 33 referaty na konferencjach krajowych i międzynarodowych organizowanych w Polsce. Był także moderatorem paneli tematycznych na 9 konferencjach krajowych i zagranicznych oraz członkiem 57 rad naukowych lub tematycznych konferencji krajowych i zagranicznych.

Habilitant w okresie po uzyskaniu stopnia doktora brał udział w 16 sformalizowanych projektach badawczych krajowych i międzynarodowych. W pięciu projektach międzynarodowych (skupiających naukowców z Białorusi, Ukrainy, Węgier i Polski), finansowanych ze środków przeznaczonych na badania partnerów projektu oraz dwóch, finansowanych ze środków uczelnianych przeznaczonych na badania, był kierownikiem projektu. W dwóch kolejnych, finansowanych ze środków Unii Europejskiej, był osobą odpowiedzialną za przeprowadzenie i opracowanie wyników badań. W pozostałych projektach, finansowanych odpowiednio ze środków Słowackiej Akademii Nauk, Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Uniwersytetu w Preszowie (Słowacja), Uniwersytetu w Bratysławie (Słowacja), Uniwersytetu Wielkotypnowskiego (Bułgaria), Instytutu Badań Regionalnych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, był członkiem zespołów prowadzących badania naukowe.

Do najważniejszych projektów, którymi Habilitant kierował należy zaliczyć:

- **Transgraniczne laboratorium naukowo-badawcze problematyki funkcjonowania państwa w obszarze finansowo-ekonomicznym (IEIZ/ LPAF /13/2013)** - realizowany przez Państwową Wyższą Szkołę Techniczno-Ekonomiczną w Jarosławiu oraz Lwowską Państwową Akademię Finansów (Lwów, Ukraina),

- **Reformowanie rynku usług finansowych w warunkach integracji z europejską przestrzenią finansową** – część I (HNEU 15/86-42-200) - realizowany przez Państwową Wyższą Szkołę Techniczno-Ekonomiczną w Jarosławiu, Charkowski Państwowy Uniwersytet Ekonomiczny (Charków, Ukraina), Poleski Uniwersytet Państwowy (Pińsk, Białoruś), Uniwersytet Nyiregyhazki (Nyiregyhaza, Węgry),

- **Risk-based approach to combating money laundering** (HNEU 127/88/2020) - realizowany przez Państwową Wyższą Szkołę Techniczno-Ekonomiczną w Jarosławiu wspólnie z Charkowskim Państwowym Uniwersytetem Ekonomicznym (Charków, Ukraina).

Współpraca z naukowymi instytucjami zagranicznymi kształtowała się w kilku obszarach. Pierwszy to obszar badawczo-rozwojowy. Działania w tym obszarze zakończyły się uzyskaniem 3 praw własności intelektualnej. Drugi obszar związany jest z popularyzacją nauki. Kandydat jest członkiem międzynarodowych i krajowych organizacji i towarzystw naukowych takich jak: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Chinese Economist Society oraz Czech Economic Society. W ramach obszaru naukowego należy także wymienić staże naukowe jakie Kandydat realizował na zagranicznych uniwersytetach, między innymi w Instytucie Badań Regionalnych Akademii Nauk Ukrainy, University of Applied Science (Wilno, Litwa) i University College of Southeast Norway (Vestfold, Norwegia). Jest także członkiem komitetów redakcyjnych i rad naukowych czasopism.

W okresie swojej pracy zawodowej Habilitant był dziesięciokrotnie nagradzany nagrodami rektorskimi – ośmiokrotnie była to nagroda pierwszego stopnia (w latach 2013-2020), jeden raz nagroda drugiego stopnia (2012) i jeden raz wyróżnienie Rektora PWSTE w Jarosławiu (2015) oraz wyróżnienie Rektora Lwowskiej Państwowej Akademii Finansów (LPAF) za wkład w rozwój wzajemnej współpracy naukowo-dydaktycznej pomiędzy LPAF (Lwów, Ukraina) oraz PWSTE (2013). W roku 2018 za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania został odznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Jednocześnie w procesie realizacji badań naukowych Habilitant współpracował z wieloma instytucjami zagranicznymi spełniając w ten sposób wymogi ustawowe (art. 219, ust. 1, pkt 3 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce).

5. Ocena pozostałych osiągnięć w tym dydaktycznych, organizacyjnych i w zakresie popularyzacji nauki

Habilitant ma bogate doświadczenie dydaktyczne. Zajęcia dydaktyczne prowadził i prowadzi w postaci wykładów, laboratorium, ćwiczeń oraz seminariów dyplomowych dla studentów. Tematyka realizowanych zajęć obejmuje lub obejmowała zagadnienia z zakresu ubezpieczeń

oraz finansów. W sumie – do tej pory – prowadził 12 różnych przedmiotów (ubezpieczenia gospodarcze, ubezpieczenia społeczne, rynek ubezpieczeń, ubezpieczenia majątkowe i życiowe w Polsce, zarządzanie ryzykiem w ubezpieczeniach zdrowotnych, ryzyko w działalności gospodarczej, finanse, rynek finansowy, międzynarodowy rynek finansowy, finanse przedsiębiorstw, zarządzanie projektami, controlling), do których przygotował autorskie sylabusy. W ramach działalności dydaktycznej prowadził także wykłady na studiach podyplomowych z zakresu ubezpieczeń, finansów oraz finansów przedsiębiorstw.

Pełnił rolę promotora pomocniczego w pięciu przewodach doktorskich. W okresie swojej aktywności dydaktyczno-naukowej był promotorem 82 prac magisterskich, 178 prac licencjackich oraz 60 prac na studiach podyplomowych oraz recenzentem 197 prac licencjackich oraz 60 na studiach podyplomowych. W ramach aktywności dydaktycznej i popularyzatorskiej angażował się m.in. w programy międzynarodowe (m.in. Erasmus, Jean Monnet, Erasmus+) i krajowe (był współwykonawcą trzech projektów finansowanych przez NBP w ramach programu edukacji ekonomicznej). Jest także współautorem dwóch skryptów oraz jednego podręcznika z ubezpieczeń.

Uczestniczył w zespołach eksperckich, popularyzując wyniki badań i wiedzę ekonomiczną. Jego działalność ekspercka miała dwa wymiary. Pierwszy z nich to współpraca i zaangażowanie w proces oceny wniosków w ramach naborów dla różnego rodzaju podmiotów gospodarczych prowadzonych przez Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości i Urząd Marszałkowski w Rzeszowie, natomiast drugi to szereg wykonanych ekspertyz na rzecz działających na rynku podmiotów gospodarczych, w tym wiodącego na rynku ukraińskim zakładu ubezpieczeń należącego do PZU S.A. – PZU Ukraina S.A.

Habilitant ma także bogate doświadczenie w pracy organizacyjnej. Od 1 września 2015 roku pełni funkcję prorektora ds. studenckich (druga kadencja) w Państwowej Wyższej Szkole Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. Od 1 października 2012 roku jest członkiem Senatu Uczelni. Przed objęciem funkcji prorektora w okresie od 1 października 2012 do 31 sierpnia 2015 pełnił funkcję Dyrektora Instytutu Ekonomii i Zarządzania, a wcześniej w latach 2011 – 2012 Kierownika Zakładu Finansów Instytutu Ekonomii i Zarządzania. W latach 2011 – 2012 był członkiem Rady Instytutu Ekonomii i Zarządzania, zaś w latach 2012 – 2015 pełnił obowiązki Przewodniczącego Rady Instytutu Ekonomii i Zarządzania, zaś po objęciu funkcji prorektora w latach 2015 – 2019 był jej członkiem. Ponadto wielokrotnie uczestniczył w organizacji międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych.

6. Ocena końcowa

Po szczegółowym zapoznaniu się z przekazanymi materiałami i dokonaniu całościowej oceny dorobku naukowo-badawczego dr. Ryszarda Pukały, ze szczególnym uwzględnieniem monografii pt. „*Ubezpieczenie w finansowaniu skutków ryzyka start-upów*” wydanej nakładem Wydawnictwa CeDeWu w Warszawie (2021) wraz z przedłożoną dokumentacją dotyczącą działalności dydaktycznej i organizacyjnej oraz przebiegu pracy zawodowej, można sformułować następujące wnioski i oceny cząstkowe:

- najważniejsze osiągnięcie naukowe dr. Ryszarda Pukały uznaję za dzieło, które stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse; przeprowadzona ocena dorobku zgłoszonego przez Habilitanta pozwala na stwierdzenie, iż dorobek ten, w tym zarówno monografia wskazana przez Habilitanta jako główne osiągnięcie naukowe, jak i pozostałe publikacje reprezentują wysoki poziom merytoryczny, są dowodem wiedzy teoretycznej Habilitanta, umiejętności prowadzenia zaawansowanych badań empirycznych, a także formułowania wniosków i rekomendacji o charakterze aplikacyjnym.
- bardzo pozytywnie oceniam udział w realizacji prac badawczych oraz aktywność Habilitanta w zakresie kontaktów międzynarodowych; dowodem znaczenia i jakości publikacji są wysokie wskaźniki cytowalności,
- pozytywnie oceniam działalność konferencyjną,
- Habilitant wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej,
- pozytywnie oceniam dorobek dydaktyczny i popularyzatorski,
- pozytywnie oceniam działalność organizacyjną.

W związku z powyższym w mojej ocenie osiągnięcia naukowe dr. Ryszarda Pukały odpowiadają wymaganiom będącym warunkiem uzyskania stopnia doktora habilitowanego zawartym w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i dlatego rekomenduję Radzie Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie nadanie mu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Poznań, 2022.01.02